

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ: ΝΑΪΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2003. «ΕΠΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΟ»

Μαρία Καλαντζοπούλου*, Γιώργος Μελισσουργός**, Μαρία Χαϊδοπούλου-Βρυχεία***

Με αφορμή τη συμπλήρωση είκοσι χρόνων από την πρώτη τους διοργάνωση, τα Σεμινάρια του Αιγαίου επέστρεψαν φέτος στον τόπο που τα είχε πρωτοφιλοξενήσει, το νησί της Νάξου. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι και ο ίδιος ο τίτλος του Σεμιναρίου, «Rethinking Radical Spatial Approaches», τονίζει τον επετειακό του χαρακτήρα. Άλλωστε η σταθερή συνέχεια των Σεμιναρίων του Αιγαίου από το 1983 μέχρι σήμερα, τους έχει προσδώσει διεθνές κύρος αλλά κι έχει επιτρέψει σε έναν ευρύ κύκλο ερευνητών και ερευνητριών να παρακολουθούν και να συμβάλλουν στην εξέλιξη της γεωγραφικής σκέψης στον παγκόσμιο ακαδημαϊκό χώρο.

Η υποβλητική Καθολική Μονή της Χώρας της Νάξου στέγασε από τις 8 μέχρι τις 14 Σεπτεμβρίου τούς και τις περίπου 70 συνέδρους, τόσο από την Ελλάδα όσο και από 12 άλλες χώρες, που συγκεντρώθηκαν για να συζητήσουν καίρια ζητήματα στη θεωρία της γεωγραφίας. Παράλληλα, στα Σεμινάρια του Αιγαίου γινόταν πάντα η προσπάθεια να συνδεθεί η ριζοσπαστική προσέγγιση ζητημάτων του χώρου με πρακτικά ζητήματα των τοπικών κοινωνιών: στη Νάξο η παράδοση αυτή υλοποιήθηκε μέσα από τη συνάντηση που είχαν τα μέλη του Σεμιναρίου με τοπικούς φορείς από το Δήμο Δρυμαλίας, όπου δόθηκε η ευκαιρία να συζητηθούν υλοποιημένα προγράμμα-

τα, προβλήματα και προοπτικές της τοπικής ανάπτυξης.

Το Σεμινάριο οργανώθηκε από τον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, τον Τομέα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ και το Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου. Η θεματολογία, η οποία εκτεινόταν από θέματα φύλου και κοινωνικών ανισοτήτων σε τοπικό επίπεδο μέχρι ζητήματα που αφορούσαν την παγκοσμιοποίηση και τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία», διαρθρώθηκε σε έξι ενότητες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι τίτλοι των επιμέρους ενοτήτων και συνοπτικά οι εισηγήσεις. Τα πλήρη κείμενα των εισηγήσεων στο Σεμινάριο θα κυκλοφορήσουν σε μορφή πρακτικών.

1. Προβλήματα της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης/αποενσωμάτωσης και ο αποκλεισμός του «άλλου»

Στα πλαίσια της πρώτης ενότητας, ο V. Plum (Roskilde University, Δανία), χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Ελλάδας, διερεύνησε τις τάσεις αναμόρφωσης του πολιτικού χώρου στην Ανατολική και Δυτική Ευρώπη. Ειδικότερα, προσέγγισε τις ποικίλες επιπτώσεις από την εκχώρηση αρμοδιοτήτων από το κε-

* Υποψήφια Διδάκτωρ ΕΜΠ, e-mail: mkalant@tee.gr.

** Υποψήφιος Διδάκτωρ Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, e-mail: yormel@hua.gr.

*** Υποψήφια Διδάκτωρ Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, e-mail: marchea@hua.gr.

ντρικό στο περιφερειακό και τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης. Στη συνέχεια οι Λ. Λαμπριανίδης (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας) και Α. Λυμπεράκη (Πάντειο Πανεπιστήμιο) παρουσίασαν μια συγκριτική μελέτη για τη μετανάστευση Αλβανών σε Ελλάδα και Ιταλία, εξετάζοντας ομοιότητες και διαφορές ως προς το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την κατάρτιση των μεταναστών, σε σχέση με το βαθμό ενσωμάτωσης στις κοινωνίες υποδοχής και τη μετέπειτα ένταξή τους στη χώρα προέλευσης.

Η Μ. Κάικα (Oxford University) μίλησε για τη διαδικασία διαμόρφωσης της Ευρωπαϊκής Οδηγίας-Πλαισίου για τους Υδάτινους Πόρους, ερμηνεύοντας τις αντιπαλοότητες που αναπτύχθηκαν ως έκφραση συγκρουόμενων συμφερόντων και σχέσεων εξουσίας μεταξύ φορέων σε τοπικό, εθνικό και, ιδιαίτερα, ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Β. Hooper (UCLA) ανέπτυξε το θέμα της αυξανόμενης διασυννοριακής ασυνόμησης και βίας σε συνδυασμό με το ολοένα διεκδικούμενο «αίτημα της ασφάλειας», από τη μια πλευρά, και το ζήτημα της ελεύθερης μετακίνησης ως προϋπόθεσης για την ανάδειξη του «παγκόσμιου πολίτη», από την άλλη. Με αφετηρία τη διχοτομία μεταξύ εδαφικών και θαλάσσιων μορφών διακυβέρνησης, οι S. Motzenbacher και O. Kramsch (University of Nijmegen) πρόβαλαν το παράδειγμα της πειρατείας ως εναλλακτικού μοντέλου για τη διαχείριση του (θαλάσσιου) χώρου. Τέλος η Θ. Τερκενλή (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) αναφέρθηκε στη διαμόρφωση νέων χωρικοτήτων στην καθημερινή ζωή και παρουσίασε τις συνθετικές επιπτώσεις της διάδοσης της κινητής τηλεφωνίας στις χωρικές δομές και σχέσεις εξουσίας, στη φύση του δρώντος υποκειμένου και

στις έννοιες του ιδιωτικού και του δημόσιου.

2. Οχύρωση και στρατιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου

Ο Α. Μπαλτάς (ΕΜΠ) υποστήριξε πως η παγκοσμιοποίηση και οι πρόσφατες επιχειρήσεις των ΗΠΑ στο όνομα «της ελευθερίας και της δημοκρατίας» στερούνται ιστορικότητας, γεγονός που υπονομεύει τις βάσεις της παγκόσμιας κυριαρχίας της υπερδύναμης. Στο ίδιο κλίμα, ο Η. Fischer (Dialogos Organization) μίλησε για το «διαρκή» πόλεμο που διεξάγεται μετά την 11η Σεπτεμβρίου, στα πλαίσια του οποίου παραλείπονται οι πολιτισμικές αναφορές και αναδεικνύεται η «ασφάλεια από την τρομοκρατία» σε ύψιστη προτεραιότητα που δικαιολογεί κάθε πράξη βίας. Συνεχίζοντας στο θέμα του πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία, ο D. Gregory (University of Vancouver) τόνισε τη σχέση της παραγωγής «χώρων εξαιρέσεως» στο Αφγανιστάν, την Παλαιστίνη και το Ιράκ με τη δημιουργία του «αποικιακού παρόντος».

Προχωρώντας σ' ένα πιο αφαιρετικό επίπεδο, η Ζ. Καστοριάδη (Αρχ. Πολεοδόμος) επιχείρησε την επαναδιατύπωση του ζητήματος του δημόσιου χώρου μέσω βασικών εννοιών της θεωρίας του Κ. Καστοριάδη. Ο Σ. Σταυρίδης (ΕΜΠ) υποστήριξε ότι οι «κόκκινες ζώνες» δεν συνιστούν απλώς προσωρινές και περιστασιακές κατασκευές, αλλά επιπλέον αποτελούν ενδείξεις δημιουργίας νέων αστικών ρυθμών. Επίσης, διερευνήσε τη δυνατότητα δημιουργίας μιας νέας δημόσιας κουλτούρας μέσα από χωροχρονικά κατώφλια –από ενδιαμέσους τόπους– όπου οι διάφορες κοινωνικές

πρακτικές δεν αντιπαρατίθενται αλλά συναντιούνται και διαπραγματεύονται. Συνολικά, η επικαιρότητα του θέματος της δεύτερης ενότητας αλλά και οι εισηγήσεις αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη έντονης συζήτησης.

3. Φύλο και διαφορετικότητα

Στην ενότητα αυτή οργανώθηκε στρογγυλό τραπέζι γύρω από θέματα της τρέχουσας συζήτησης για το φύλο και τη γεωγραφία, και συγκεκριμένα για τους τρόπους προσέγγισης της έννοιας του φύλου και τις αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στη χρήση του όρου και στη διαμόρφωση στρατηγικών δράσης.

Υπό το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας, η D. Perrons (LSE) τόνισε τη διατήρηση των ανισοτήτων στην κοινωνική και οικονομική σφαίρα. Η Σ. Λαδά (ΑΠΘ) μίλησε για την κοινωνική κατασκευή του φύλου, και η Ρ. Λυκογιάννη (ΕΜΠ) υποστήριξε ότι το βιολογικό φύλο αποτελεί επίσης μια κοινωνικοπολιτισμική κατηγορία και ανέλυσε την κατασκευή των έμφυλων ταυτοτήτων σε σχέση με την αστική ανάπτυξη. Η Κ. Simonsen (Roskilde University) ανέπτυξε, μεταξύ άλλων, τη χρησιμοποίηση των ζητημάτων ισότητας μεταξύ των δύο φύλων από τον εθνικιστικό λόγο στη Δανία, και η Ν. Gregson (University of Sheffield) διερεύνησε τη χρήση των αναπαραστάσεων της γυναίκας στις περιπτώσεις των επιχειρήσεων στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ. Τέλος, η Μ. Στρατηγάκη (Πάντειο Πανεπιστήμιο) υποστήριξε πως η συζήτηση για τη διαφορετικότητα, θεωρώντας το φύλο ως μία από τις αιτίες των διακρίσεων, έχει υποβαθμίσει τον προβληματισμό για τα ζητήματα του φύλου.

4. Ανταγωνιστικές εικόνες της Νάξου: προβλήματα ανάπτυξης της ναξιακής ενδοχώρας

Η ενότητα αυτή –όντας αρκετά διαφορετική από τις άλλες– αφορά στην εξόρμηση του Σεμιναρίου στην ενδοχώρα της Νάξου. Έπειτα από μια σύντομη ξενάγηση από την Ε. Ζακοπούλου και τον Λ. Λουλούδη στο αγροτικό ναξιακό τοπίο, το σύνολο των μελών του Σεμιναρίου φιλοξενήθηκε στο Χαλκί. Εκεί ο διευθυντής του τοπικού λυκείου Γ. Γούφρας έκανε μια σύντομη παρουσίαση των μνημείων του τόπου αλλά και των ζητημάτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση και την κατάσταση της νεολαίας της περιοχής. Ακολούθως ο Μ. Μανωλάς, πρόεδρος του τοπικού Δημοτικού Συμβουλίου Δρυμαλίας, παρουσίασε υλοποιημένα προγράμματα της τοπικής αναπτυξιακής εταιρείας «Αριάδνη» και μίλησε για τα προβλήματα ανάπτυξης της ενδοχώρας, σε αντιπαράθεση με τα θέματα που απασχολούν τις παράκτιες τουριστικές περιοχές του νησιού. Γύρω από τα ζητήματα αυτά ακολούθησε ενδιαφέρουσα συζήτηση. Ο Δήμος Δρυμαλίας ευγενικά προσέφερε συμβολικά δώρα στους και στις συνέδρους.

5. «Επιτυχίες» του καπιταλισμού σε τοπικό επίπεδο και πολιτικές για τις ευρωπαϊκές πόλεις και περιφέρειες

Με παραδείγματα που προέρχονταν από τη Νότια Ευρώπη αναπτύχθηκαν οι υπάρχουσες κυρίαρχες τάσεις για την τοπική ανάπτυξη. Ο Α. Albet i Mas και η Μ. D. Garcia-

Ramon (Autonoma University, Barcelona) μίλησαν για την εξέλιξη του αστικού σχεδιασμού και της κοινωνικής ενσωμάτωσης στη Βαρκελόνη μέσα από τρεις περιόδους που διακρίνονται ως προς το μετασχηματισμό του ρόλου των πολιτών από δρώντα υποκείμενα σε θεατές και τελικά σε καταναλωτές. Στο πλαίσιο της επίκαιρης συζήτησης και πρακτικής γύρω από το «new urbanism», οι Μ. Μαντουβάλου, Μ. Μαυρίδου και Ντ. Βαΐου (ΕΜΠ) σχολίασαν την πρόσφατη τάση στην Ελλάδα που αφορά στη δημιουργία ενός λόγου για την «αστική πραγματικότητα» που εξυμνεί «το ασχεδιάστο, το άσχημο, το ασυνεχές και το ατελές» στην αστική ανάπτυξη. Κλείνοντας, ο G. Garofoli (University of Pavia) επιχείρησε μια ανασκόπηση της συζήτησης για την τοπική ανάπτυξη που απασχόλησε τα Σεμινάρια του Αιγαίου τα τελευταία είκοσι χρόνια.

6. Γεωγραφία, οικονομία και κοινωνία

Η εισήγηση του F. Moulaert (University of Newcastle) πρότεινε μια διευρυμένη θεώρηση της Κοινωνίας της Γνώσης, εξετάζοντας κατά πόσο τα υφιστάμενα μοντέλα είναι συμβατά με την επιδίωξη της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικοπολιτισμικής χειραφέτησης. Στη συνέχεια ο D. Sadler (University of Liverpool) διερεύννησε την αλλαγή του ρόλου των μεγάλων εταιρειών στη νέα Ευρώπη και τις επιπτώσεις της στη φύση και την πρακτική της πολιτικής συμμετοχής. Εστίασε ιδιαίτερα στους τρόπους εταιρικής διακυβέρνησης και τα ποικίλα μοντέλα εθνικής οικονομικής διαχείρισης. Τέλος, οι R. Hudson (University of Durham) και Κ. Χατζημυχάλης (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο) υπογράμ-

μισαν τις πολιτικές διαστάσεις της συζήτησης για τους τόπους και τα δίκτυα, εισάγοντας τη συνιστώσα της δημοκρατίας. Οι ομιλητές τόνισαν ότι η απώλεια των δημοκρατικών κεκτημένων μπορεί να προέλθει από την επιλεκτική απαξίωση τόπων, η οποία διενεργείται από τις κυρίαρχες κοινωνικά δυνάμεις και από την παράλληλη ανάπτυξη ισχυρών αυτονομον δικτύων μεταξύ των ελίτ.

7. Η θεωρία του χώρου και τα παγκόσμια/τοπικά διακυβεύματα εξουσίας

Η τελευταία ενότητα του Σεμιναρίου ξεκίνησε με τη Σ. Αντωνοπούλου (ΕΜΠ), που διερεύνησε την εξέλιξη του καπιταλισμού σε παγκόσμιο σύστημα, τη βαθμιαία κατάργηση του έθνους-κράτους ως οικονομικής οντότητας και τη μεταφορά της πολιτικής εξουσίας σε υπερεθνικά κέντρα. Με τη βοήθεια εικόνων από την ιστορία της πόλης της Φλωρεντίας, η Ε. Πορτάλιου (ΕΜΠ) μίλησε για την πρόσφατη αναγέννηση της πόλης από το Κίνημα ενάντια στην Παγκοσμιοποίηση, με την πραγματοποίηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ τον Νοέμβριο του 2002. Παρουσιάζοντας χαρακτηριστικά της πόλης του AIDS, ο Γ. Μαργελάκης (ΕΜΠ) ανέπτυξε τις αντιφάσεις μιας χωρικής προσέγγισης του AIDS και αμφισβήτησε τις διχοτομίες «παγκόσμιο»/«τοπικό» και «καθολικό»/«ειδικό», προτείνοντας τη ριζική επαναδιαπραγμάτευση της αναλυτικής κατηγορίας «παγκόσμιο».

Ο Ε. Swyngedouw (Oxford University) τόνισε τις αντιφάσεις του όρου «παγκοσμιοποίηση» και προκάλεσε έντονη αλλά και γόνιμη αντιπαράθεση μεταξύ των συνέδρων, προτείνοντας ως πολιτική στρατηγική την ολοκλήρωση της παγκοσμιο-

ποίηση. Ανάμεσα σε άλλα, υποστήριξε πως η συντελούμενη αναδιάρθρωση της χωρικής κλίμακας αποτελεί κλειδί για την κατανόηση των κοινωνικοχωρικών συγκρούσεων που περιθωριοποιούνται στο πλαίσιο της τρέχουσας συζήτησης για την παγκοσμιοποίηση.

Κλείνοντας το Σεμινάριο, ο E. Soja (UCLA) αναφέρθηκε στις νέες χωρικές διαστάσεις της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης και στις επιπτώσεις της εξάπλωσης του αστικού βιομηχανικού καπιταλισμού. Παράλληλα, διαπίστωσε την εμβάθυνση στην κατανόηση του καπιταλισμού από τους ερευνητές του χώρου, την εξάπλωση των χωρικών προσεγγίσεων σε ένα ευρύτερο φάσμα επιστημών, αλλά και την ανάγκη να ξεπεραστεί κάποια τάση –ειδικά ανάμεσα στους

γεωγράφους και τους ερευνητές του χώρου που ανήκουν στη ριζοσπαστική πολιτική παράδοση– σύμφωνα με την οποία η ιστορική υπερισχύει της γεωγραφικής ερμηνείας.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή παρουσίαση, θα λέγαμε ότι η ευρύτητα των ζητημάτων που απασχόλησαν το Σεμινάριο, η πρωτοτυπία πολλών από αυτά αλλά και οι ενδιαφέρουσες συζητήσεις που αναπτύχθηκαν γύρω από τις επιμέρους θεματικές αποζημίωσαν τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες για την έλλειψη συνοχής σε ορισμένες ενότητες. Παρομοίως, η ζωή έξω και μετά το «επίσημο» πρόγραμμα, καθώς και οι αρετές του νησιού –τοπίο, παραλίες, εδέσματα κ.τ.λ.– αποτέλεσαν το αναγκαίο αντίβαρο στο μόχθο της ανάβασης στο Κάστρο της Χώρας,

όπου πραγματοποιούνταν το Σεμινάριο.

Τελικά δεν συμμεριζόμαστε το φόβο κάποιων –ευτυχώς λίγων– ότι στη Νάξο ο κύκλος των Σεμιναρίων ολοκληρώθηκε. Η μεγάλη συμμετοχή νέων ερευνητών και ερευνητριών αποδεικνύει την ανάγκη για συνέχιση της αξιολογής αυτής προσπάθειας.

Ελπίζουμε πως η οργανωτική επιτροπή θα βρει το κουράγιο να το κάνει. Εμείς πάλι, όντας αισιόδοξοι και αισιόδοξες από φύση και θέση, θα διατηρήσουμε την πεποίθηση ότι το Σεμινάριο της Νάξου μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία ενός καινούργιου κύκλου, που θα δώσει την ευκαιρία σε ένα διευρυμένο και νεότερο ίσως κοινό να συνεχίσει την παράδοση και να ξαναπαίσει τα νήματα των συζητήσεων που έμειναν στη μέση.

Οι συμμετέχοντες
στο Σεμινάριο του Αιγαίου,
Νάξος, Σεπτέμβριος 2003